

Máme druhořadé elity, kterým jde jen o peníze, ale ne o svoji zemi a ideály

 radiouniversum.cz/robejsek-petr-1d-mame-druhorade-elity-kterym-jde-jen-o-penize-ale-ne-o-svoji-zemi-a-idealy

Petr Robejšek Díl 1/2

Text 5.12.2023 29 min Přehrát

#Demokracie #Peníze

Dnešní téma snad nejlépe vystihuje historika, kterou vyprávěl slavný český novinář a spisovatel Ferdinand Peroutka. Je to nikým nepřipomínaná, možná i zamlčovaná epizoda ze začátku roku 1945: Představitelé západních demokratických států se scházeli se sovětskými zástupci k poslednímu jednání o podmínkách míru, a v té chvíli se veřejně ozval Mr. Bullitt, bývalý americký vyslanec v Rusku, a pravil, že jak tak pozoruje vývoj, tak pobaltské státy, Polsko, Rusko, Maďarsko, Československo, budou co nevidět ovládnuty Sovětským svazem, a Rakousko, Jugoslávie, Itálie možná také. Zdvihla se vlna rozhořčení, a velký počet reprezentativních intelektuálů a církevních hodnostářů podepsal prohlášení, v němž byl Bullitt obviněn z podloudné, špinavé, slizké propagandy proti spolupráci západní demokracie se sovětským Ruskem. Také Einstein, muž s největší pověstí v té době, podepsal. Uplynul rok a pobaltské státy, Polsko, Rumunsko, Maďarsko skutečně byly ovládnuty Sovětským svazem, a intelektuálové, kteří podepsali prohlášení, dále opovrhovali Bullittem a vážili si sebe. Tak tolik věhlasný Ferdinand Peroutka. Popisoval dobu krátce po 2. světové válce, jenže základní princip tohoto příběhu je stále stejný: Stále narážíme na podobné příběhy, kdy je člověk, nebo skupina lidí, tvrdě odsuzována za své postoje, ale když se zanedlouho prokáže jejich pravdivost, nezamyslí se, neomluví se, ale odsuzují dál. O dnešní době, ale také o minulosti a budoucnosti, o společnosti a o atmosféře ve které žijeme, si budu dnes povídat s politologem, ekonomem a analytikem docentem Petrem Robejškem.

Martina: Ještě doplním, že od roku 1998 jste vedl Hamburský mezinárodní institut pro ekonomiku a politiku, a specializujete se na analýzy a prognózy politických a ekonomických procesů. A to se nám teď bude hodit, protože bych od vás, na sklonku roku, na sklonku, řekla bych, dalšího neklidného roku, potřebovala vědět: Jaké jevy, události, proměny vás na něm nejvíce zaujaly?

Petr Robejšek: Mám dvě, které jsou, podle mého názoru, hodně symptomatické. Geopoliticky je viděno rozšiřování seskupení BRICS. Názorově naprogramovaní komentátoři samozřejmě rostoucí význam tohoto spolku, který od příštího roku přijme Argentinu, Egypt, Etiopii, Írán, Saúdskou Arábii a Spojené arabské emiráty, samozřejmě zpochybňovali, aby nemuseli přiznat, že je to důsledek vtíravé, ne-li expanzivní politiky Západu – která je ověřená, posvěcená, spojená s exportem demokratických hodnot – a která má tu pikantérii, že ty samé demokratické hodnoty na Západě samotném už dodržovány nejsou, aspoň ne v té míře, ale přesto slouží jako zdůvodnění toho, že se západní státy snaží plést úplně do všeho na celém světě. A to právě tyto jmenované země, a i zakládající země BRICSu, rušilo. To je pro mě docela zásadní událost.

A potom druhá, která je úplně z jiného soudku, a sice nehoda ponorky Titan, která se ztratila v mezinárodních vodách u Newfoundlandu během turistické výpravy k vraku Titaniku. Samozřejmě to všechno bylo high-tech, a ředitel firmy OceanGate, která to organizovala, Stockton Rush, který při této expedici zahynul, spolu se všemi ostatními účastníky, řekl – a to je vlastně to, kde začíná moje sdělení – že bezpečnostní testování každé inovace by zpomalilo procesy zavádění nových technologií a že investice do bezpečnosti je nad určitý limit už jenom plýtváním.

Martina: Což se tedy v tomto případě ukázalo, že možná plýtvali...

Petr Robejšek: To se ukázalo, to je naprosto „správná“ idea Stocktona Rushe, kterou velmi draze zaplatil. Podstatné je, že to je vlastně symptomatické pro zacházení s technikou a s technologií, ale i třeba s medicínskou technologií a s medicínskými vynálezy pro tuto dobu.

Technika a inovace se staly pouhým nástrojem maximalizace zisku a ovládnání ostatních, bez ohledu na to, jaké důsledky to má

Martina: Narážíte mimo jiné třeba na nedostatečně prověřené vakcíny?

Petr Robejšek: Třeba i na to narážím. Technika a inovace, které se od určité doby staly pouze nástrojem maximalizace zisku bez ohledu na to, jaké důsledky mají. Protože všechno musí jít rychle, a zisk se musí rychle maximalizovat, tak ohled na to, k čemu zavedení té či oné inovace může vést, není pro ty, kteří ji zavádějí, a chtějí na tom vydělávat, vůbec podstatné. To je, řekl bych, minimálně stejně důležité, jako ta první událost, protože to je symbolické pro dnešní dobu, a svým způsobem i jakési memento, když pomyslíte na to, že ta loď se jmenovala Titan – což je důkazem lidského titanismu, tedy přesvědčení o tom, že všechno umíme a všechno můžeme – a byla vypravena k Titaniku, který skončil přesně tak, jak víme. A toto titánství – které vůbec není oprávněné – a Titanik je symbolické spojení, a z hlediska lidí, jako jsem já, pozitivní, protože to znamená, že to ruší plány těch, kteří jsou na druhé straně.

Martina: Těch, kteří si myslí, že jsou Titáni.

Petr Robejšek: A ti, kteří používají techniku k tomu, aby ovládali ostatní. Ale o tom jistě budeme mluvit.

Martina: Bezesporu, o obou těchto vašich zlomových událostech roku, viděno vašima očima. Jenom ještě, když jste teď zmiňoval technologii, která už má sloužit především k výnosům...

Petr Robejšek: Ano.

Martina: ...i na úkor bezpečnosti. Jak v tomto smyslu slova hodnotíte třeba výzvu Muska, který navrhoval, nebo inicioval výzvu, aby se zpomalil, nebo zastavil rozvoj umělé inteligence, protože by to mohlo ohrozit lidstvo?

Petr Robejšek: Jako mediální prohlášení, protože Elon Musk, stejně jako všichni, kteří přemýšlí, vědí, že tato výzva nebude k ničemu. On tím vlastně chtěl jenom naznačit, kde stojí – aspoň v tu chvíli, ve které promluvil. Z tohoto, co říká, číší velká, řekl bych oprávněná nedůvěra k tomu, co lidé říkají, a vlastně jedině spolehlivé zdroje informací o tom, co opravdu chtějí, se ukážou až teprve, když vidíme, co dělají. Potom z toho číší i to, že mediální společnost je hlavně společnost prohlášení, symbolů a gest, které často nemají vůbec žádné, nebo opačné konsekvence. Takže to neznamenal nic.

Martina: Takže vy si myslíte, že Musk chtěl jenom působit?

Petr Robejšek: Ano. Chtěl se možná legitimovat, jako...

Martina: Chtěl vypadat...

Petr Robejšek: ...jako někdo, kdo není pro ty, kteří v to věří, a možná, že to tak opravdu v tu chvíli i myslí. To nevím, my to nevíme. Vůbec – problematika vědět a nevědět, co druhý říká, když něco říká, jestli myslí vážně to, co říká – to je problematika dneška a budoucnosti.

Rozšiřování BRICS je známkou toho, že západní politika naráží na rozhodný odpor těch, kteří doposud byli jenom jejími objekty. A to je velmi podstatné.

Martina: Myslíte si, že tento rok aspiruje na to vstoupit do historie nějakými událostmi, nějakými zlomovými, přelomovými okamžiky?

Petr Robejšek: Myslím, že tyhle dva roky byly – všechno je subjektivní – z mého subjektivního hlediska symptomatické a zlomové. BRICS, rozšíření BRICSu je zlomová záležitost. To ještě neznamená, že z toho může vzniknout nové rozdělení světa, ale v každém případě je to silný

indikátor toho, že západní politika naráží na rozhodný odpor těch, kteří doposud byli jenom jejími objekty, a to je velmi podstatné. Ale určitě bych neřekl, že tento rok je historicky pro to, nebo pro něco jiného. A vůbec tyto superlativy nemám moc rád. Já si myslím, že se ve skutečnosti jedná o procesy, o pohyby lidí a věcí, které uvidíme teprve dlouhodobě – a určitě výsledek nečeká na posledního prosince. To znamená, není to zařaditelné v rámci 365 dnů jednoho roku. To je prostě proces, který si nevybírá.

Martina: BRICS v sobě nese nejenom to, že svět přestává být definitivně bipolární, ale stává se multipolárním, a navíc v tom ještě vidíte vzkaz, že už odmítá brát Západ jako svého mentora.

Petr Robejšek: Ano, to jsem řekl. Hodnoty, které Západ sám nedodržuje, nejsou věrohodné, a navíc ani nikdy nebyly pro ostatní státy přijatelné, protože jejich civilizační, historické pozadí je úplně jiné. Takže od samého počátku to byl podivný, trošku podezřelý pokus infikovat svět něčím, co myslíme, že je správné, a co nám slouží, ale spíše to byla – jak říkám – páka, nebo záminka pro to, aby se svět, západní svět, mohl angažovat tam, kde chce, a dát tomu hezký, narůžovělý – nebo jaký – kabát.

Martina: Petře Robejšku, my jsme se už v minulosti několikrát bavili o znepokojujících trendech ve společnostech, ve společnosti. Myslíte, že třeba minulý rok některý z těchto trendů ještě zesílil?

Petr Robejšek: To se také nedá říct. Jestliže mám zůstat věrný tezi o tom, že si události nevybírají časové rozdělení, které je pro nás důležité, tak řeknu, že ne. Tyto trendy běží, a běží nezávisle na tom, co si o nich myslíme – ale ne nezávisle na tom, co s nimi děláme, jak na ně reagujeme. A to je vlastně asi to nejdůležitější, co si z této úvahy člověk může vzít: Musíme rozeznat, co se děje, a hlavně na to musíme reagovat, jestli nám záleží na tom, jak budeme žít v budoucnosti.

Reprezentativní demokracii nahradí demokracie přímá. Starat se o to, na čem záleží, a na co máme vliv tam, kde žijeme my a naši přátelé. Neohlížet se na to, co chtějí ti shora.

Martina: Reagovat na to – to je velmi zásadní věc. Vy jste také řekl, že reprezentativní demokracie dosloužila, a buď ji vystřídá despotie, nebo přímá demokracie. Na co sázíte?

Petr Robejšek: Na přímou demokracii. Já sázím na to, že se společnost probudí, že lidé rozeznají, co se skutečně děje. Velká část už to rozeznala, a přibývají, a to je možná v tomhle roce – ale nic výjimečného – něco, co by se mělo zmínit, že lidí, kteří chápou, co se děje, zase přibylo. A tím je samozřejmě dáno i to, že čím více je těch, kteří drží pochodeň, a vyprávějí o tom, co se děje ostatním, tak více přibývá těch, kteří jsou také probuzeni. To znamená, že tento proces je pro nás velmi důležitý a pozitivní. Takže v tomto ohledu vidím události dneška jako události, které jdou vlastně pozitivním směrem ke správnému řešení.

Toto všechno ale nemusí být pravda, když začne válka, když někdo rozpoutá válku. To platí pro předpoklad, když se nic nezmění – ve vědě se tomu říká „*ceteris paribus*“ – když se nezmění podmínky, a půjde to takhle dál, tak myslím, že jsme – jakkoliv to místy může vypadat ponuře a nebezpečně – vlastně na dobré cestě uvědomování si lidí. Záleží jenom na nich, a na tomu odpovídající akci. A tato akce je, že se potom staráme na nízké úrovni – a to je to, na čem záleží – tam, kde žijeme, tam kde žijí naši přátelé, a staráme se o své věci, děláme je co nejlépe, a neohlížíme se na to, co nám vysílají ti shora, a čím se zabývají. Na to nemáme vliv – zatím. Tak se starejme o to, na co máme vliv.

Martina: A vy vnímáte, že lidí, kteří se aktivně starají o sebe a své nejbližší okolí, je stále více?

Petr Robejšek: Ano, přibývá to, co jsou vlastně první struktury nové společnosti. My totiž musíme společnost vybudovat od základu, protože to, co nám zbylo ze společnosti po druhé světové válce – kdy všechno bylo víceméně v pořádku, každopádně ve srovnání s tím, co máme dneska, co jsme zažili hlavně v posledních třech letech – už není použitelné. A heslo, které padlo – reprezentativní demokracie – je toho klasickým důkazem, stejně jako kapitalismus nebo tržní ekonomika. My už dnes nemáme tržní ekonomiku, my máme finanční kapitalismus, kde záleží jenom na tom maximálně vydělat, z peněz vydělat peníze – a nikoli na tom, co by hrálo nějakou národohospodářskou roli. Podstatné je, aby přibýval cash v kapsách některých a aby se přesouval majetek z kapes obyčejných lidí do kapes pár vyvolených, kteří si myslí, že jim patří svět. Takže tyto věci jsou nutně neformovatelné, nebo je musíme změnit. A tato změna může přijít jedině od nás, zespodu.

Máme druhořadé elity, kterým jde jen o peníze, a nikoli o svou zemi a vyšší ideály. Nemáme tržní ekonomiku, ale finanční kapitalismus. Nemáme demokracii, ale second hand demokracii

Martina: Vy jste teď říkal: „Máme finanční kapitalismus, a nemáme tržní ekonomiku“. Sám jste nedávno řekl, že máme skomírající ekonomiku, problematickou společnost, problematickou bezpečnost, a amerikanizovanou kulturu. Všechno jste to shrnul pod sousloví, že většina evropských zemí má dnes second hand demokracii. Co to přesně znamená? Co je tato demokracie z druhé ruky?

Petr Robejšek: Všichni víme, co znamená, když mám něco ze sekáče, je to ohmatané, třeba v tom je schovaná dírka, a možná se to dá použít, ale už to nestojí za moc. Takže pro mě toto je definice „second hand demokracie“. Existují demokratické instituce, ale jsou vyprázdněné. Jsou tady, máme parlamentarismus, ale stále není demokracie, to znamená, že instituce zůstala, ale už neplní svou

funkci. Charakteristické pro demokracie ze sekáče jsou slova místo činů, politika se odehrává ve formě gest, slibů a póz, ale dotažení do skutečného činu, do skutečné změny, do splnění slibu – to se nekoná.

A potom, hlavně, máme druhořadé elity. Za toto všechno si můžeme i sami. Aby bylo našim posluchačům jasné – a ti, kteří mě znají, vědí, že to tak je, že to není pokřikování – že vždycky vidím příčiny, které jsou rozprostřeny v celé společnosti. To znamená, že o to, že máme druhořadé elity, jsme se, v uvozovkách, zasloužili taky. V čem jsou druhořadé? Kdysi se příslušník elity lišil od těch dole nejen třeba tím, že byl bohatý a mocný, ale že se snažil sloužit velké myšlence, že byl oddán nějaké politické ideji. Že se zabýval něčím, nebo se nechal motivovat něčím, jako je profesionální čest, tedy: „Já tu věc dělám tak dobře, jak jen umím, jen proto, aby bylo vidět, že jsem takový člověk.“ Nebo: „Mám smysl pro povinnost.“ Nebo: „Jsem vlastenec.“ Všechny tyto motivy tady ještě stopově někde existují – vždycky jsou výjimky – ale ve skutečnosti je nahradilo to jediné, co dneska identifikuje elitu, a to jsou prachy. Takže elitní pozice už není definovaná tím, že to je člověk, který ctí, dejme tomu, svou zemi, nebo je oddán myšlence rovnosti, nebo něčemu jinému – prostě ideály, které jsou mimo něj, a kterým slouží. Takže elita je dneska identifikována pouze tím, co má – a sice každá elita, nejen politická, stejně podnikatelská a mediální. To znamená i to, že jestliže nemám žádné jiné korektivy, kterým bych sloužil, nemám žádné jiné poselství, než postarat se o sebe a svou rodinu, tak má všechno svou cenu, a jsem snadno koupitelný – a jsem kupován.

Martina: Máme druhořadé elity, západní demokracie se nám mění, kapitalistická demokracie se nám mění v second hand demokracii. Řekněte mi: Jak to, že jsme to dopustili? Jak to, že jsme to dopustili, zejména teď, když vzpomínáme třicáté čtvrté výročí od listopadové revoluce, od roku 1989, kdy ústředním heslem byla svoboda, naše cesta na Západ, konečně demokracie?

Petr Robejšek: Dopustili jsme to, protože vnímáme – a to je součást našeho životního stylu, našeho myslím západního, to není český, to je západní životní styl – že konzumuje úplně všechno. Tím, jak jsem řekl, že peníze jsou maják, jitřenka v chování každého, tak z toho plyne i to, že VĚCI jsou ve fokusu zájmu lidí, a VĚCI se kupují a používají.

Vyrobí, koupí, má, vyhodí. Vyrobí, koupí, má, vyhodí. Ten cyklus se stále zrychluje, protože ti, kteří nám tyto věci nabízejí, chtějí vydělávat ještě rychleji, takže jsou potom některé věci, které se rozbíjejí dřív, než jsme byli zvyklí.

Ale to podstatné je, že konzumismus ovládl naše životy, a je to naše perspektiva pohledu na svět, a tím pádem konzumujeme i to, co se konzumovat nesmí – kde se člověk musí zúčastnit, kde se člověk musí podílet. A to je demokratický systém. Protože konzumujeme a myslíme si, že všechno je to z internetového zásilkového domu a že máme svobodu předplacenou. Tak nám ji teď berou. A my si to necháme líbit a nevidíme nutnost něco proti tomu dělat. Tak to necháme. A množné číslo není úplně na místě, protože stále více lidí si to nenechává líbit, ale dlouhou dobu se tento konzumismus projevoval právě lehkomyšlností ohledně základních institucí, stěžejních, opěrných sloupů naší civilizace, naší demokracie, a potažmo naší svobody a důstojnosti jako jedinec. To se musí změnit.

System reprezentativní demokracie je vyprázdněn: Zasedá se, vydávají se zákony, ale chybí legitimita – oprávněnost těch, kteří rozhodují, a rozhodnutí, která dělají, protože k nim nedostali mandát.

Martina: To znamená, že my jsme si v rámci konzumismu zvykli na to, že máme na jedno použití nejen kapesníčky, nejen ručníky, nejen věci, ale také lidi, vztahy a ideje.

Petr Robejšek: A že je to vždycky k mání úplně stejně, ve stejných koordinátách, jako to bylo doposud.

Martina: A zásadní omyl nastal v listopadu 89, kdy jsme si mysleli, že jsme si svobodu vybojovali jednou provždy a že je to neměnná status quo.

Petr Robejšek: Že to je jednou provždy. To je přesně ten klíčový omyl, který se stal.

Martina: Tehdy jsme se radovali, že máme svobodu slova, svobodné volby, svobodný život bez direktivního řízení ze strany úředníků, státu. Důležitá byla svoboda podnikání, rozhodování, vzdělávání, cestování, svoboda myšlení, svobodná diskuse. Co z těchto svobod zůstalo za oněch 34 let? Dá se říci, že některé zůstaly, a některé ne? Nebo zkrátka, když jedna z nich zmizí, tak postupně mizí všechna svoboda?

Petr Robejšek: Ze všech těchto svobod zůstaly – a já už jsem to naznačil třeba u demokracie a svobody – struktury. Pořád ještě máme a vydávají se noviny, jsou vydavatelé novin, pořád ještě jsou cestovní kanceláře. Prostě infrastruktura našich svobod, a jejich uskutečňování tady je. Jenomže se velmi často, neplánovaně, a vlastně bez možnosti odvolání, může kdykoliv stát, že ta která svoboda zmizí, nebo je vytunelována. Toto slovo je hodně symptomatické pro naši polistopadovou historii ve všech možných ohledech, i v tomto ohledu. To znamená – ano, cestovky tady jsou, ale když na to přijde, tak někdo rozhodne, že cestovat mohou jenom někteří, kteří se třeba nechali očkovat. A když se nenechali, tak svoboda odpadá.

A totéž se týká parlamentarismu, který jsme už rozebírali, když jsme naznačili kritiku reprezentativní demokracie. Tento systém je vyprázdněný: Všechno funguje, zasedání se konají, zákony se vydávají, ale ve skutečnosti stále více chybí to, co bych nazval „legitimita“, to znamená oprávněnost těch, kteří rozhodují za nás, a oprávněnost k rozhodnutím, které za nás dělají, ačkoliv na ně ve skutečnosti od nás nedostali mandát, a vyhýbají se tomu, aby se ptali, jestli to občané opravdu chtějí, těch, které údajně reprezentují.

A vyhýbají se tomu tím, že říkají: „To je potřeba rychle. To musíme. Spojenci to chtějí.“ Vždycky se na to najde nějaký důvod. A když se tento důvod nemusí v diskusi zdůvodňovat, když se prostě ohlásí médiu, která jsou poplatná tomu, kdo vládne, tak pak to zůstane v prostoru jako: „Ano, tak to je. A jedeme dál močálem černým kolem...“

Martina: Přemýšlela jsem v této souvislosti o svobodě slova, a říkám si, že před rokem 89 byla oficiální média, pár druhů novin, televize, první, druhý program. A pak byl samizdat. A dnes? Máme pocit, že je obrovský vějíř takzvaně alternativních a oponentních médií vůči oficiální doktríně. Ale také jsem přemýšlela, že kdyby někdo vypnul internet, tak by nám zase zbyla jenom oficiální média a samizdat. Takže vlastně dojem svobody slova, zdání svobody slova, umožňují udržovat v tuto chvíli technologie, nikoliv svoboda slova jako taková.

Petr Robejšek: Ano. Ona není jistá v tom smyslu, že se můžeme spolehnout na to, že když něco vypadne, tak se to okamžitě nějak nahradí. Na druhé straně je internet i zdrojem zachování svobody slova v konfrontaci s mainstreamem, kde se o svobodě slova dá mluvit jenom ve velmi omezených rozměrech a případech. To je běh světa.

Mně by to technologické v tomto případě nevadilo, sdílím váš argument, ale nakonec vždycky zůstane jenom toto: „Staráme se o to, abychom svobodu slova měli? Praktikujeme ji? Hledáme svobodu?“ A tam je zase občan. A Homo sapiens je líný druh, a když si může usnadnit práci, nebo se jí vyhnout, tak to udělá. A tato lenost se nám hodně nevyplácí.

Martina: Kdyby v roce 90 někdo začal cenzurovat – to by bylo povyku, to by bylo křiku. Teď, dá se říci – většina mlčí, a je to, jestli jsem to správně pochopila – proto, že tady stále fungují struktury, které vzbuzují zdání existence demokracie i svobody, a také vědomí, že jsme si v roce 89 mysleli, že jsme to vybojovali navždy.

Petr Robejšek: Ale hlavně si u těchto struktur už každý, kdo trochu přemýšlí, kdo má opravdu zájem o produkci těchto struktur, a používá je jako zdroj informací, nebo možnost diskuse – již musel uvědomit, že tuto svou funkci plní v nejlepším případě už jen špatně, nebo vůbec ne. A jestliže to pořád ještě tak nechá, a dělá jakoby nic, jestli někdo sice brblá nad tím, co říká mainstream, ale není schopen ho vypnout – a to je bohužel často situace, ve které se lidé nacházejí – tak to znamená, že spolupracuje, že se nebrání, že podporuje tento systém, který vlastně jemu samotnému postupně přiškrcuje možnosti svobodného vyjádření, potažmo svobodného života.

Všechny příspěvky s Petr Robejšek

Diskuze:

Napsat komentář

E-mailová adresa nebude publikována.